

BOSHLANG'ICH TA'LIM O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIKNI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI

Artiboyeva Nargiza Imomaliyevna

Toshkent viloyati Bo'stonliq tumani 22-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ushbu ilmiy maqolada yosh bolalarda kitobga muhabbat tuyg'usini shakllantirish hamda xalq og'zaki namoyondalari bilan tanishtirish xususida so'z yuritilgan.

***Kalit so'zlar:** Xalq og'zaki ijodi, kitobxonlik, tarbiya, kutubxona, ertak, hikoya, barkamol avlod.*

Yoshlarga ta'lim-tarbiya berish har doim ham eng dolzarb muammo sanalib kelingan. Jamiyatning taraqqiyoti insonlarning ongiga, aql-zakovati, axloq-odobiga ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi. Yaxshi tarbiya ko'rgan kishi eng avvalo el-yurtning, xalqning manfaatini o'ylaydi. Chunki har bir shaxsning baxt-saodati alohida, o'z holicha amalga oshmaydi. Atrofdagilar baxtli va farovon turmush kechirganlarida huzur-halovat hammaga tatiydi. Bu qoida qadim zamonlardan mavjud bo'lib, unga turli davrlarda turlicha amal qilib kelingan. Insoniyat boshidan kechirgan turli jamiyatlarda mafkura, g'oya, siyosiy va ijtimoiy qonun-qoidalar bir-biridan farq qilgan. Ta'lim va tarbiya ishlari ijtimoiy buyurtma sifatida mavjud jamiyatning ehtiyojini qondirish uchun xizmat qilgan. Shu asnoda xilma-xil ta'lim-tarbiya tizimlari tarkib topgan. Yangicha qarashlar, ta'minotlar, nazariya va amaliy tajriba namunalari paydo bo'lgan. Hali insoniyat yozish-o'qishni bilmagan paytlarda yoshlarga ta'lim-tarbiya berish haqidagi qarashlar xalq

ogʻzaki ijodi namunalarida aks etgan. Uzoq davrlar tajribada sinalib, sayqallanib borgan. Kuchli tarbiyaviy taʼsir koʻrsatish darajasiga etgan. Yozish-oʻqish paydo boʻlgandan keyin ham xalq ogʻzaki ijodi oʻz mavqeini yoʻqotmagan, aksincha, yozma adabiyotlar mazmuniga singgan holda taʼsirchanligi yanada ortib borgan.

Boshlangʻich taʼlim bola aqliy tarbiyasini kuchaytiradigan, tarbiyaning boshqa yoʻnalishlari bilan uzviy bogʻliqlikda olib boriladigan, bilim va dunyoqarashning koʻlamini kengaytiradigan, eng asosiysi, yuqori sinflarda muvaffaqiyatli taʼlim olishini taʼminlaydigan bosqichdir. Shu tufayli boshlangʻich sinflarda oʻqitiladigan barcha fanlar, ularning boʻlimlari, har bir mavzu va tushunchalar alohida eʼtibor bilan tanlanadi. Oʻquvchining bilim saviyasi va darajasiga mos holda aqlining oʻsib borishini taʼminlaydigan, kundalik turmush amaliyotida foydalanadigan, hayotda sodir boʻlgan voqea va hodisalarning mohiyatini anglatuvchi materiallar oʻtiladi. Buning uchun har bir fanning mazmuniga kirgan mavzular mutaxassis va olimlar tomonidan alohida tanlanadi. Mana shu jarayonda yuqorida aytganimizdek, xalq ogʻzaki ijodi namunalari ham oʻziga xos ahamiyat kasb etadi.

Xalq ogʻzaki ijodi namunalarining yoshlarga taʼlim va tarbiya berishga qaratilganlarini fanda xalq pedagogikasi deb yuritiladi. Xalq ommasining turmush kechirish jarayonida toʻplangan taʼlim-tarbiya borasidagi tajribalar va bilimlar yigʻindisi xalq pedagogikasining mazmunini ifodalaydi. Xalq pedagogikasi – mehnatkash xalq va donishmandlarning yoshlarni kutilgan maqsadga muvofiq barkamol kishilar qilib etishtirishda tarbiyaning maqsad va vazifalariga boʻlgan qarashlari hamda xalq ommasi tomonidan taʼlimtarbiya ishlarini amalga oshirish borasida qoʻllanib kelingan usul, vosita, koʻnikma va malakalar birligi, tajribalar asosida toʻplangan bilim va maʼlumotlar yigʻindisidir. Ulardan taʼlim jarayonida foydalanish oʻquvchilarni milliy oʻzligini anglashga, mustaqil Oʻzbekistonning munosib farzandlari boʻlishiga katta hissa qoʻshadi. Shu tufayli ham boshlangʻich sinflarda oʻqitiladigan fanlarning mazmuniga xalq ogʻzaki ijodi namunalaridan kiritilib kelinadi.

Xalq dostonlari, maqollar, matallar, topishmoqlar, hikmatli soʻzlar, afsona va rivoyatlar yoshlarning dunyoqarashini shakllantiradi, oliyjanob insoniy fazilatlarni tarkib toptiradi. Bola ular orqali oʻz xalqining oʻtimishini, mehnat faoliyatini, orzuhavas va intilishlarini bilib oladi. Xalq ogʻzaki ijodi namunalari oʻquvchilarni bilim olishga qiziqtiradi, ongli va faol oʻzlashtirishga imkoniyat yaratadi. Xalq ogʻzaki ijodi namunalari asrlar davomida tajribada sinalgan, hayotda takror-takror qoʻllangan, shubhasiz yaxshi natijalar bergan tushunchalarni aks ettiradi. Bu tushunchalar xalq aql-zakovati va ijodiy mulohazalari bilan sayqallangan, yuksak badiiy qiymat kasb etadigan darajaga yetkaziladi.

Oʻzbek xalq ogʻzaki ijodi qisqa, aniq maʼno anglatadigan maqollardan, keng qamrovli, bir-biriga ulanib ketadigan dostonlargacha boʻlgan har xil turdagi namunalarni oʻz ichiga oladi. Bularning hammasida inson kamoloti, aql-idroki, kuchqudrati, axloq-odobi, mehnat faoliyati va mahorati talqin qilinadi. Bola kamolotining turli davrlariga mos keladigan, taʼlimning har bir bosqichida oʻrganilishi mumkin boʻlgan xalq ogʻzaki ijodi namunalari mavjud boʻlib, ularni toʻgʻri tanlash, xilma-xil metod va usullardan, vosita va shakllardan foydalangan holda oʻrgatish oʻqitishning samaradorligini oshiradi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilariga milliy tarbiya berish kuchaytirilgan hozirgi paytda, taʼlim va tarbiyaning mazmuniga oʻzgartirishlar kiritilayotgan sharoitda bolalarni maʼnaviy-axloqiy tarbiyalashda xalq ogʻzaki ijodi namunalari ijobiy natija berishi shubhasizdir.

Mustaqil Oʻzbekistonning rivojlanish yoʻli negizlari boʻlgan umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, xalqimizning maʼnaviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish, vatanparvarlik hamda milliy tarbiyani amalga oshirishda xalq ogʻzaki ijodi namunalari eng taʼsirchan vosita boʻlib xizmat qiladi. Respublikamiz olimlari tomonidan xalq ogʻzaki ijodi namunalari va ularni yoshlarga oʻqitish muammosi muntazam oʻrganib kelingan. H.Zarifov, I.Afzalov, M.Alaviya, M.Murodov, Gʻ.Jahongirov, T.Mirzaev, M.Obidova, Z.Husainovalarning tadqiqotlarida xalq ogʻzaki ijodi namunalarining turli janrlari, paydo boʻlishi va taraqqiyot masalalari nazariy jihatdan asoslangan.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarga kuchli tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish mumkin bo'lgan xalq og'zaki ijodi turlariga maqollar, ertak va rivoyatlar, qo'shiqlarni kiritish mumkin. Topishmoqlar ko'proq aqliy tarbiya va bilim olishning vositasi deb tahlil qilinadi. Lekin ularning ham tarbiyaviy ta'sirini inkor etish mumkin emas. O'zbek xalq og'zaki ijodi namunalari hayotning turli-tuman tomonlarini o'z ichiga olgan, kishilarning axloq-odobga, sabr-qanoatga, insof va diyonatga, to'g'rilik va rostgo'ylikka chorlagan xalq donishmandligi durdonalarida yuksak insoniy ideallar targ'ib qilingan. Boshlang'ich sinflarda nisbatan ko'proq o'rganiladigan ertaklar, topishmoqlar, maqollarning til va badiiy xususiyatlari bir-biriga bog'liq hamda farq qilinadigan tomonlari bilan ajralib turadi.

Xalq og'zaki ijodining boshqa janrlari asosan, axloq-odob va tarbiyaning turli yo'nalishlarini amalga oshirishga mo'ljallangan bo'lsa, topishmoqlar ko'proq yoshlarning aqliy kamolotiga ta'sir etishning vositasi bo'lib kelgan. Topishmoqlar qandaydir darajada muammoli ta'limga yaqin turadi. O'quvchining oldiga muammoli savol, vazifa, topshiriq hatto ayrim topishmoqlar muammoli vaziyat yaratish mumkin. Bu fikr keyingi boblarda batafsilroq tahlil etilishi sababli atroflicha to'xtalmadik.

Xulosa qilib aytganda, boshlang'ich sinf o'quvchilarining ma'naviy-axloqiy jihatdan shakllanishi maktabning, oila va jamoatchilikning ta'siri ostida amalga oshib boradi. Bola kamolotining bu yo'nalishi uni kelajakda qanday inson, mutaxassis, o'zi va jamiyat uchun zarur hamda foydali bo'lishini belgilab beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini tarbiyalashda hech narsani e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Bola tarbiyasida "kichik", "arziyas", "mayda-chuyda", degan narsalar bo'lmasligi kerak. Ana shu arziyas narsalardan keyinchalik "ulkan" muammolar kelib chiqishini doim esda saqlash zarur. Maktabdan tashqarida, bola televizor va kompyuterdan charchaganida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanilsa ham aqliy, ham axloqiy, ham sihat-salomatlik uchun ulkan hissa qo'shish mumkin ekanligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh. Mirziyoyev “Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz” T: O‘zbekiston ,2017;
2. Boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha Yangi tahrirdagi Davlat ta‘lim standarti Boshlang‘ich ta‘lim. Toshkent, 2005.- 5-son, 5,6,8-9-betlar.
3. Boshlang‘ich ta‘lim bo‘yicha Yangi tahrirdagi o‘quv dasturi Boshlang‘ich ta‘lim. Toshkent, 2005.
4. Boshlang‘ich ta‘lim konsepsiyasi Boshlang‘ich ta‘lim, 1998, 6-son.
5. Uzviylashtirilgan Davlat ta‘lim standarti va o‘quv dasturi. Toshkent, 2010.

